

**ÖZBEGISTAN RESPUBLIKASYNYŇ HALK BILIMI MINISTRIGI
RESPUBLIKAN TALIM MERKEZI**

**TURKMEN DILI WE EDEBIYATY BOYUNCA
IV, V, VII SYNPLARY SYNPDAN-SYNPA GEÇIRIŞ,
IX SYNPYŇ GUTARDYŞ EKZAMENINIŇ MATERIALLARY**

Daşkent 2016

TURKMEN DILI WE EDEBIYATY

IX SYNPUÇIN

Doredijilikli beyannama bu okuwcy döredijiliginiň çylşyrymly görnüşlerinden biridir. Doredijilikli beyannama saylanyp alnan tema okuwçynyň doredijilikli cemeleşýändigini sebapli beyannamanyň başga görnüşlerinden tapawutlanyar. Doredijilikli beyannama okuwçylary saylanan tekstiň cepercilik jahtden anyk we berk, logiki zygider, durmuş bilen bagly yagdayda beyan etmage, ozbaşdak doredijilikli pikir yoretmage, turkmen diliniň bay beyan ediş serişdelerinden onumli peydanmaga owredyar, yazma nutk başarnyklarynyň formirlenişini we sowatlylygyny osduryar. Bu ýönelişdäki bilim, başarnyk we endikleri anyklamak maksadynda yazylyar.

Doredijilikli beyannamada ceper, medeni aň-bilim meseleleri, jemgyyetcilik we syýasy durmuş, ylmyň gazananlary hakyndaky temalar beyan edilyar.

Okuwçylar beyannamanyň aşakdaky görnüşlerinden peydanyp doredijilikli beyannamasyny yazarlar.

- Tekste cepercilik beyan etmek serişdelerinden peydanmak arkaly doredijilikli beyannamany yazmak
- Başlap berlen teksti oz pikirleri bilen dowam etdirmek
- Tekstäki şahsyetleri ozgerdip doredijilikli beyan etmek
- Grammatiki tabşyrykly döredijilikli beyannama

Doredijilikli beyannama yazylanda okuwçylar aşakdakylara uns bermelidirler:

- Tekstiň mazmunyny we ahmietine çuň düşünmek, name hakynda yazmalydygyny düşünmek;
- Tekste degişli maglumatlary yatda saklamak;
- Tekstiň planyny(yonekey) duzmek;
- Plan esasynda esasy pikri anyk, zygider beyan etmegi başarmak;
- Tekstdaki waka-hadysalary hemme taraplayyn analiz edip acyp gorkezmek;
- Tema degişli özbaşdak pikirlerini yazyp bilmek;

- Jumleleri duzende usuly anyklyga, sowatlylyga uns bermek;
- Doredijilikli beyannamanyň garalama nusgasy tyyyar bolandan soň ,ony gaytadan okap cykmak;
- Tyyyar bolan ýazuw işini arassa gocurmek.

Beyannama tekstleri 3 wariantda tyyarlanylýar. Her bir wariantda bir sany tekst bolup, her bir tekst bilen bilelikde doredijilikli beyannama yazmagyň bir görnüşi esasynda tabşyryk berilýär. Bir okuwcy 3 wariantdan (konwertden) birini saylap alyar. Saylap alnan tekstiň ady tagtada yazylyp goyulyar. Doredijilikli beyannama ucun berlen tabşyryk hem tagtada yazylyar. Mugallym doredijilikli beyannamanyň tekstini bir (gerek bolsa iki) gezek okap eşitdirýär. Okuwcylyar eşiden teksti boyunca berlen tabşyryk esasynda doredijilikli beyannamany yazarlar. Doredijilikli beyannamanyň görümi keminde 3,5 sahypa bolmaly.

Doredijilikli beyannamany yazmak ucun 2 astronomik sagat wagt berilyar. Doredijilikli beyannama ucun tekst mugallym tarapyndan saylanyp alynýar we mekdebiň metodiki geňeşinde ara alnyp maslahatlaşylýar. Makullanan material mekdebiň yolbaşbaşçylary tarapyndan tassyklanylýar.

Umumy bilim berýän mekdepleriň 9 synp okuwçylarynyň tyyarlyk derejesini bahalamagyň reýting ulgamyna gora doredijilikli beyannama aşakdaky umumylaşdyrylan BBE elementleri esasynda barlanylýar .

- Beyannamanyň tekstiniň plan esasynda doly we yzygider beýan edilişi
- Soz, jumle we frazeologik düşüňjeleri yerlikli ulanmak
- Tekstiň goşmaca ideýalar bilen doldurulandygy
- Ozbaşdak we döredijilikli beýan edilişi
- Orfografiki we punktuation ýalňyşlyklara yol berilmezligi
- Arassa ýazuwyň talap derejesinde bolmagy

Doredijilikli beyannama ucun okuwca iki sany baha goyulyar. Birinji baha okuwçynyň döredijiligi üçin goýulýar. Beýannama işi aşakdaky kriteriýalaryň esasynda bahalanylýar:

- «5» baha ýazuw işinde tekstiň mazmuny giňden açylan we okuwçynyň doredijiligi anyk duyulyan ýagdayda bolsa goýulyar.

- «4» baha temanyň mazmuny beýan edilende bir-iki yerde ýalňyş göýberilse.

- «3» baha okuwçy tarapyndan temanyň mazmuny doly beýan edilmedik, temadaky kabir ahmiyetli yerler galdyrylyp gidilen ya-da anyk berilmedik, nutkuň konstruksiyasy yeterli derejede bolmadyk işlere goýulýar.

- «2» baha temanyň mazmuny açylmadyk, sözlemiň gurluşy we sözlemleriň arasyndaky baglanyşyk nädogry bolan işlere goýulýar.

- «1» baha temanyň mazmuny umuman açylmadyk, nutk düşnuksiz we tertipsiz berlen işlere goýulýar.

Beýannamada ikinji baha okuwçynyň orfografiki we punktuation sowatlylygyny hasaba alan ýagdayda diktant normalary boyunca bahalanyar.

- «5» baha ýalňyşsyz ýazylyan, bir orfografiki ýa-da 1 punktuation ýalňyşdan gecmedik, 3-den kop bolmadyk duzedişler bar bolan işe goýulýar.

- «4» baha ýalňyşlaryň umumy sany dörtten gecmedik (2 orfografiki, 2 punktuation ya-da 4 orfografiki , 4 punktuation) işlere goýulýar.

- «3» baha 4 orfografiki, 4 punktuation ya-da 3 orfografiki , 5 puktuation, ya-da orfografiki ýalňyşy bolman diňe 7 punktuation ýalňyş goýberilen bolsa goýulyar.

- «2» baha ýalňyşlaryň sany «3» baha goýulýan işiň çäginden gecen: 7 sany orfografiki, 7 punktuation ya-da 6 orfografiki, 8 punktuation ya-da 8 orfografiki, 6 punktuation ýalňyş goýberilen işlere goýulýar.

1-nji tekst

Türkmeniň ak bugdaýa, mukaddes çörege bolan hormaty, gadyr-gymmaty başgaça. Türkmen öýüne myhman gelende öňi bilen oňa saçagyny ýazýar, duz-kerem hodur edyar. Turkmende corek bilen bagly birnace yrymlar bar. Uzak yola

rowana bolanda ýanyna çörek alynýar. Gudaçylyk gatnaşygy açylanda ilki bilen sacak eltilýar. Taze jaya goculip barlanda ilki duz-corekli barylyar. Biz hic wagt çöregiň harlanmagyna ýol bermeris. Köçeden geçip barýan wagty ýolda çörek bolegi yatan bolsa ony emay bilen galdyrmaly we ayak basylmayan yere goymaly.

Döredijilik tapşyrygy

1. Teksti atlandyryň
2. Teksti corek bilen bagly durmuşdaky waka bilen dowam et.
3. Tektdaki esasy ideya nameden ybarat?

2-nji tekst

Maşgaladaky terbiýe

Türkmeniň Oguz hanyň altyn eýýamyndan bäriligine gaýdýan taryhynyň sahypalarynda şöhrat-şany bilen yz goýan begzada ogullary-da, şol gerçekleriň abraý-mertebesini esger deyin sak goran asylzada zenanlary-da bar. Gorkut dananyň «Gyz eneden görelde almasa, saçak ýazmaz» diýşi ýaly, edep ata-eneden gaýdýan bolsa, onda biziň maşgalalarymyz berk, agzybir bolar. Bu maşgalalarda terbiye alan çagalar hem edepli, Watana wepaly bolup ýetişer.

Gyz – kişi maşgalasy. Ol geljekki öý bikesi, ene. Şoňa görä durmuşda öz ornuny tapmagy, abraý tapmagy ucun zenana mahsus girim-çykymy, biş-düşi, tikin-çatyny öwretmek enäniň borjy. Maşgalanyň daşynyň demir galasy bolmaly erkek oglanlara edep-terbiýe bermegiň agramly bölegi atanyň boýnuna düşýär...

Doredijilik tapşyrygy

1. Tekst boyunca beyannama yaz.
2. Teksti özbaşdak dowam ediň.

3-nji tekst

Adam eli – gyzyl gul

Oyumizden cykanymda geň galdym.Kakam mellegimizde taze nahallary oturdypdyr. Erikmi,almamy,narmyuljemi,garaz,mellegimiz nahallardan doly. Men kakamyň yanyna bardym. Kakam meni gordi-de:

- «Adam eli – gyzyl gul»diylenidir,oglum-diyip gulumsiredi:- Yoksa-da, oglum,sen şol naklyň manysyna düşünýäňmi?

Men: «juk»etdim-de,kellami yaykadm.

-Dogrudan-da, heniz muňa düşünýän dalsiň. Ynha, wagty gelende saňa hokman düşündirerin.

Kakam şeýle diydi-de, oturdan nahallaryna buysanc bilen seretdi.

Şondan soň kop wagt gecdi. Kakamyň oturdan nahallary gowy duyp tutdy. Ozalky tozap yatan diyen yaly mellegimizi gormage goz gerekdi.

Şol günleriň birinde kakam meni yanyna cagyrdy. Soňra bolsa gule burenip oturan mellegimize bakan elini uzatdy-da:

- Görýäňmi,oglum?-diydi

- Hawa- diydim.

- Hany,indi sen mellegimiziň ozalky bolşuny-da , hazirki yagdayyny-da deňşdirip gor, şonda sen şol gezekki naklyň manysyna düşünersiň,oglum!

Kakam başga zat diymedi-de,gulumsirap durdy. Asla, maňa başga soz gerek hem daldi. Indi maňa ol naklyň manysy düşünikli.

Doredijilik tapşyrygy:

1. Tekst boyunca beyanama yaz
- 2.Zahmet hakynda ene-de nahili dana sozleri bilyarsiň?
3. Onuň manysyny gysgaca beyan et.

IX synplar üçin Beýannamalaryň temalary

1. Bu yyl Ozbekistanda sagdyn ene we sagdyn caga yyly.
2. N. Saryhanowyň «Şükür bagşy» powestinde agzybirlik temasy.
3. «Gorogly» eposynyň «Bezirgen» bölümi.
4. A. Kekilowyň «Söýgi» romanyndan halan gahrymanym.
6. Biz watanyň geljegi.
7. Özbekistanda ýaşayan türkmen şahyrlarynyň eserlerinde Watanyň, dostluk — doganlygyň waspy.
8. Saglyk- baylyk, ýaşlyk-dowlet.
9. Abdulla Kadyrynyň «Öten günler» romanynda wepalylygyň waspy.
10. Ozbekistan — Watanym meniň.
11. Seýdiniň poeziýasynyň dili, çeperçiligi.
12. Gujak acyar, myhman alyar obamyz.
13. Sport saglygyň girewi.
14. Garrym bar – gaznam bar.

Doredijilikli beyannamasynyň temasyny mugallym saylap alyar we mekdebiň metodiki birleşmesinde ara alnyp maslahatlaşylýar. Saylanan temalar mekdep ýolbaşçylary tarapyndan tassyklanylýar.

TURKMEN DILI
(VII synplar ucın)

Türkmen dili predmetini okatmak täliminiň öňünde goylan sosial buyurma okuwçy şahsyyetine pikirlenmegi, özgäniň pikirine aň yetirmegi we şol pikiri agzeki we yazma görnüşde sowatly beyan edip bilmegi, yagny kommunikativ sowatlylygy osdurmegi owretmekden ybarat. Şondan gelip cykan yagdayda türkmen dili predmetini okatmak täliminiň öňünde sosial taydan ozbaşdak şekillenen we pikirlenmegi başaryan, nutk we sözleşmek medeniyeti osen, sowatly şahsyyeti kemala getirmek maksady goyular.

7-nji synpyň DBS-nyň talabyna gora esasy gorkeziji: pikiri 14-16 sozlem mukdarynda yazma görnüşinde beýan etmek, sypat gorkezijileri: sozlemde pikiri anyk, logiki yzygider açyp berlişi, yonekey sozlemleri, goşma sözlemleri, deňdeş agzalary ozara dogry we yzygider baglaşdyrylyşy, sinonimlerden we başga dil serişdelerinden peýdalanmagy başarmak, teksti abzaslara dogry bolmek, pikiriň yzygiderligini upjun etmek we duzulen tekstde orfografiki we punktuation ýalňyşlary goybermezlik derejesi barlanylýar. Şoňa gora 7 synpda synpdan-synpa gecmek ekzameninde türkmen dili predmetinden doredijilikli beyan ediji teksti yazmaly bolyarlar.

Tekstde okuwcy tarapyndan kabir waka-hadysanyň, görnüşiniň, belli bir zadyň, predmetiň beýany berilýär. Döredilen tekst maglumatnama we doredijilikli tekst bolmagy mumkin.

Maglumatnama tekstinde bolup gecen waka-hadysa ya-da kabir yagday barada habar berilýär. Beýle tekstde sözleriň göçme mazmunyndan, diliň çeper, meňzetme serişdelerinden köp peýdalanylmajar, waka-hadysalar yonekey we anyk beyan edilyar.

Doredijilikli tekst okuwcy tarapyndan doredijilikli beyan edilen waka-hadysalar, predmetler ya-da şol şahsyyetiň başdan geçirmeleriniň beýany, habaryň ya-da maglumatlaryň döredijilikli beýan edilmegidir. Döredijilikli tekste mahsus häsietleriň biri okuwçynyň mälim bir waka-hadysalara ,predmetlere we şahsyyetlere degişli özbaşdak pikir yoretmegi, olary döredijilik serişdeleriň, delilleriň kömegi bilen taryplanmagy we beyan etdilmegidir.

Tekst mugallym teklipe eden şekillendirmek sungat eseri ya-da her bir okuwcy ucin tayarlanýan suratly kartockalaryň esasynda doredilyar. Onuň üçin tebigatyň görnüşleri ýa-da okuwçylaryň ýaşyna dogry gelyan wakalar ya-da owrenilen belli bir çeper esere degişli şekillendirilen suratlar okuwçylara teklipe edilse dogry bolyar. Teksti doretmek prosesinde okuwçylar şu aşakdakylara uns bermelidirler.

- Şekillendirmek sungat eseri ya-da kartockada berlen suratyň ideýasyny we mazmunyny anyklamak;
- Surat esasynda esasy pikri anyk, yzygider beyan etmegi başarmaly;
- Suratda şekillendirilen predmeti, waka-hadysalary hemme taraplaýyn acyp gorkezip, beyan etmek;
- Tema degişli özbaşdak pikirini yazyp bilmek;
- Tekstda jumleleri düzmekde aýdyňlyga, punktuasion we orfografiki sowatlylyga uns bermek;
- Tekstiň garalama nusgasy tayar bolandan soň,ony gaytadan okap cykmak;
- Tayar bolan teksti arassa gocurmek;

Tekst ucin material 3 wariantda tayarlanýar. Her bir wariantda bir sany surat bolup, surat bilen bilelikde tekst yazmagyň bir görnüşi esasynda tabşyryk berilýär. Saylap alnan surat okuwçylara terbiyecilik taydan dogry gelmelidir. Bir okuwcy uc wariantdan (konwertden) birini saylap alyar. Saylanyp alnan surat tagtada asylyp goyulyar. Surat esasynda berilen tabşyryk hem tagtada ýazylýar. Tekstiň gowrumi keminde 1,5-2 sahýa bolmaly.

Şekilli teksti ýazmak ucin 2 astronomik sagat berilyar.

Tekst ucin suratlar mugallym tarapyndan saylanyp alynýar we mekdebiň metodiki geňeşinde ara alnyp maslahatlaşylýar. Makullanan material mekdebiň yolbaşbaşçylary tarapyndan tassyklanylýar.

Test aşakdaky bilim, başarnyk we endik (BBE) elementleri esasynda barlanýar .

- Eseriň mazmunyna dogry gelyan sozbaşy goymak
- Eseriň mazmunyny beyan etmeklige komek edip bilyan plan düzmek

- Plan esasynda pikiri yzygider beýan edip bilmek
- Usuly rowanlyk
- Orfografiki we punktuation ýalňyşlyklara yol berilmezligi
- Arassa ýazuwyň talap derejesinde bolmagy

• «5» baha ýazuw işinde tekstiň mazmuny giňden açylan we okuwçynyň doredijiligi anyk duyulyan ýagdayda bolsa goýulyar.

• «4» baha temanyň mazmuny beýan edilende bir-iki yerde ýalňyş göýberilse.

• «3» baha okuwçy tarapyndan temanyň mazmuny doly beýan edilmedik, temadaky kabir ahmiyetli yerler galdyrylyp gidilen ya-da anyk berilmedik, nutkyň konstruksiyasy yeterli derejede bolmadyk işlere goýulýar.

• «2» baha temanyň mazmuny açylmadyk, sözlemiň gurluşy we sözlemleriň arasyndaky baglanyşyk nädogry bolan işlere goýulýar.

• «1» baha temanyň mazmuny umuman açylmadyk, nutk düşnuksiz we tertipsiz berlen işlere goýulýar.

Beýannamada ikinji baha okuwçynyň orfografiki we punktuation sowatlylygyny hasaba yalan ýagdayda diktant normalary boyunca bahalanyar.

• «5» baha ýalňyşsyz ýazylan, bir orfografiki ýa-da 1 punktuation ýalňyşdan gecmedik, 3-den kop bolmadyk duzedişler bar bolan işe goýulýar.

• «4» baha ýalňyşlaryň umumy sany dörtten gecmedik (2 orfografiki, 2 punktuation ya-da 4 orfografiki , 4 punktuation) işlere goýulýar.

• «3» baha 4 orfografiki, 4 punktuation ya-da 3 orfografiki , 5 punktuation, ya-da orfografiki ýalňyş bolman diňe 7 punktuation ýalňyş goýberilen bolsa goýulyar.

• «2» baha ýalňyşlaryň sany «3» baha goýulýan işiň çäginde gecen: 7 sany orfografiki, 7 punktuation ya-da 6 orfografiki, 8 punktuation ya-da 8 orfografiki, 6 punktuation ýalňyş goýberilen işlere goýulýar.

EDEBIYAT

(V synplar ucın)

Edebiyat boyunca 5-nji synp okuwçylaryny synpdan-synpa gecirmek ucın bilet soraglary.

Bilet sowallaryna okuwçylar agzeki jogap beryarler. Her biletlerde iki sorag berlen bolup, birinji sorag başlangyç synplarda okap owrenilen yazyjy-şahyrlaryň omri we doredijiligi barasynda.

Biletleriň ikinji soraglarynda şahyrlaryň şygrylaryny ýatdan aýdyp bermek, labyzly okamak, eseri derňemek we ondaky wakalara, gahrymanlaryň obrazlaryna bolan garaýşy beýan etmek yaly tabşyryklary berlendir.

1-nji bilet

1. Magtymguly-Pyragy nacenji yylda we nirede doglan.
2. «Balam» goşgusyň awtory kim, ony ýatdan aýdyp beriň.

2-nji bilet

1. Mollanepesiň ömri we doredijiligi barada gürrüň beriň.
2. «Jigitler» şygry kim tarapyndan döredilen we onuň mazmuny barada gurruň beriň.

3-nji bilet

1. Gafur Gulamyň döredijiligini gürrüň ediň.
2. «Baş üstüne» goşgusyň ýatdan aydyp beriň.

4-nji bilet

1. B. Kerbabayew haysy eserleri yazypdyr?
2. «Doganlyk» şygryny ýatdan aýdyň. Goşgynyň mazmunyna siziň garaýşyňyz nahili?

5-nji bilet

1. A. Kekilow näçenji ýyllarda ýaşap geçdi?
2. «Mugallymyň gyzy» powestiniň mazmunyny gysgajyk edip gürrüň beriň.

6-njy bilet

1. Ata Salyhyň döredijiligi we onuň yazan basnyalary hakda gürrüň.
2. «Aňsa» goşgusyny ýatdan aýdyp beriň.

7-nji bilet

1. Alyşir Nowaýynyň omri we doredijiligi barada sohbet .
2. «Copan we patyşa» eseri haysy zanr gömüşine degişli, onuň mazmunyny gysgaça beýan ediň.

8-nji bilet

1. Ibn Sina kim bolupdyr, ol barada gürrüň ber. Ol haýsy on zat ähli asylylygyň çeşmesidir diýip belläpdir?
2. Iň oňat goren goşgyňy labyzly okap ber.

9-njy bilet

1. Günhoja haýsy döwrüň şahyry, onuň ömri barada aýdyp beriň.
2. «Ýagşydyr» goşgusyny ýatdan aýdyň we derňäň.

10-njy bilet

1. Baýram şahyryň ömri we döredijiligini gürrüň edip beriň.
2. «Şaglap iner bürgütler» goşgusyny labyzly okaň.

11-nji bilet

1. H. Ýsmayylovyň ömri we döredijiligini aýdyp beriň.
2. «Eneş» powestininiň gysgaca mazmuny.

12-nji bilet

1. Y. Ýusupowyň döredijiligini gürrüň ediň.
2. «Doganlyk» goşgusynyň awtory kim, ony labyzly okap beriň.

13-nji bilet

1. Gurbandurdy Zelili haýsy döwürde ýaşan?
2. Şahyryň haýsy goşgusyny ýatdan aýdyp bilersiňiz?

14-nji bilet

1. Seyitnazar Seýdiniň ömri we döredijiligi.
2. «Ýagşydyr» goşgusyny kim yazdy, ony ýatdan aýdyň.

15-nji bilet

1. Gafur Gulamyň omri we doredijiligi hakynda gurrüň beriň.
2. «Hojaguly» goşgusynyň mazmuny.

16-njy bilet

1. Nurberdi Pommanyň ömri barada aýdyp beriň, ol nähili şahyr bolupdyr?
2. «Watanym» şygryny labyzly okap beriň.

17-nji bilet

1. Mirkerim Ösüm barada gürrüň. Onuň «Tumaris» hekaýasyndan aýdyp beriň.
2. «Dönmenem begler» goşgusyny ýatdan aýdyň.

18-nji bilet

1. I.A. Krylowyň döredijiligini aýdyp beriň.
2. «Möjek bilen Guzy» basnyasyny gürrüň ediň.

19-njy bilet

1. A.S. Puşkin haýsy döwürde ýaşan.
2. «Türkmen dili» goşgusyny ýatdan aýdyň.

20-nji bilet

1. T. Kaýypbergenowyň «Sag bol, mugallym» powestiniň mazmunyny gysgaca gürrüň edip beriň.
2. «Garga we Tilki» basnyasynyň mazmuny.

21-nji bilet

1. A. Şamyradow haýsy halkyň ýazyjysy, onuň omri we doredijiligi hakda gurruň beriň.
2. «Howandarlyk» hekayasynyň gysgaca mazmuny.

22-nji bilet

1. Y. Durdyýew barada gürrüň beriň.
2. Gunhoja şahysyň «Ýerlerim» goşgusyny okap derňäň.

23-nji bilet

1. Ata Köpekmergen şahyryň ömri barada gürrüň ediň we onuň şorta sözlerinden aýdyp beriň.
2. «Ilden owrendim» goşgusyny labyzly okaň.

24-nji bilet

1. A. Gowşudowyň ömri we doredijiligini aýdyň.
2. «Ahyrzaman» romanynyň awtory kim? Onuň gysgaca mazmuny.

25-nji bilet

1. C. Aýtmatow haýsy halkyň ýazyjysy?
2. «Dönmenem begler» goşgusyny ýatdan aýdyň.

Okuwçylaryň agzeki jogaplarynyň usti bilen BBEleriň aşakdakylary barlanyar;

- Soralan materialy okuwçy oz pikiri, mysallar we faktlar bilen subut edip bilişi;
- Jogaby anyk, konkret görnüşde säginmän beýan etmegi;
- Eser we onuň gahrymanlary barasynda özbaşdak pikirini beýan edip bilmegi;

▪ Eserdäki wakalary düşündirip we derňäp bilmeği, agzeki nutkynyň rowanlygy.

Agzeki jogaplaryň bahalanyşy:

- Eger okuwçy berlen soraglaryň hemmesine doly we ýalňyşsyz jogap berse, olara mysal we deliller getirse, agzeki nutky ýagşy we özbaşdak pikiri bolsa 5 ball goyulyar;

- Eger okuwçy 2 soragdan birine doly we ýalňyşsyz jogap berip, 2 soraga birinji soraga jogap beren yaly jogap berip bilmese, yone 2 soraga mysal we deliller getirip bilse, özbaşdak pikiri bolsa 4 ball goýulýar;

- Soraglara degişli düşüňjesi bolsa, ýöne olara degişli mysallar we deliller getirip bilmese, oz pikirini erkin beyan edip bilmese 3 ball goyulyar;

- Soraglara degişli hiç hili pikiri bolmasa, öz pikirini erkin beýan edip bilmese 2 ball goyulyar.

- Okuwçynyň jogaby iki baha goyulyan talapdan pes bolsa 1 baha goyulyar.

Turkmen dili

(IV synplar ucın)

Talim turkmen dilinde berilyan umumy orta mekdepleriň 4-nji synp okuwçylaryny synpdan-synpa gecirmekde turkmen dili boyunca yazuw diktanty alynýar. Yazylyan diktantyň teksti 75-80 sozden ybarat bolmaly. Diktantda harp we dyngy belgileriň ýalňyşlaryna yol berilmeli dal. Sozler setirden setire dogry gecirilmeli. Tekst yazylanda harplar bir-biri bilen dogry utgaşdyrylmaly we harplaryň yazuw grafikasy dogry yerine yetirilmelidir. Yazuw arassa yazylmaly. Aşakda diktantlaryň tekstiniň 3 nusgasy berilyar.

1-nji tekst

Biziň maşgalamyz

Biziň maşgalamyz uly we agzybir ýaşayar. Kakam we ejem mugallym bolup işleýär. Men jigim bilen mekdepde okaýarys. Öýde mamam we babam galyar.

Mekdepden gelenimden soň men sygyrlara ot we suw berýärim. Mellegimiz uly. Ol ýerde men we kakam işleýäris. Babam bolsa bize maslahat berýär. Mellekde miweli agaçlar köp. Bu ýyl şetdaly agajymyz köp hasyl berdi.

Ejem hem işden gelip öý ýumuşlaryny edýär. Ejemiň bişiren agşamlyk süýji naharyny iýip, hemmämiz telewizor görýäris. Men bu pursatlary örän oňat goryarin.

(79 soz)

2-nji tekst

Jujeli towuk

Maralyň towugy juyje cykardy. Gyz ap-akja jujelerine guwanyardy. Ol jujelerine suw, iyim beryardi. Onsoň jüyjeler hem bu gyzjagaza öwrenişdiler. Maral oyden cyksa, oňa tarap ylgaşyp gaýdardylar. Gyz hem jüyjelerine mähirli seredip durardy.

Bir guni alahekek juyje aljak bolup bukup oturdy. Muny towuk duydy. Ol derrew «jurk, jurk» edip, jujelerine habar berdi. Jujelerem enesine dykyldylar.

Muny Maral gordi. Gyzjagaz ene towugyň sesinden howp abanandygyny duydy. Ol baryp guşy kowdy. Hekegiň niyeti başa barmady.

(76 soz)

3-nji tekst

Mahirli ene

Maksat gapynyň yanynda kirpini gordi. Oglan kirpini eline aldy we onuň ýumşak tikenlerini sypalady. Kirpijik gorkmandy. Maksadyň enesi kirpijige suyt berdi. Kirpi suydi oňat gorup icdi. Agşamara Maksat ene kirpini we kirpijikleri gordi. Ene kirpi burny bilen ysgap, howsalalyk bilen kirpijigini gozleyardi. Muny goren

Maksat kirpijigi getirdi we yere goyberdi. Enesi cagasyny ysgady we otlaryň arasyna siňip gitdi. Kirpijikler hem derrew enesiniň yzyndan ylgaşdylar.

(66 soz)

4-nji synda diktant aşakdaky ýaly bahalanýar:

- «5» baha ýalňyşsyz ýazylan, bir orfografiki ya-da 1 punktuasion ýalňyşdan gecmedik, 3-den köp bolmadyk düzedişler bar bolan işe goýulýar.

- «4» baha ýalňyşlaryň umumy sany dörtden geçmedik (2 orfografiki, 2 punktuasion ya-da 4 orfografiki, 4 punktuasion) işlere goýulýar.

- «3» baha 4 orfografiki, 4 punktuasion ya-da 3 orfografiki , 5 punktuasion, ya-da orfografiki ýalňyşy bolman diňe 7 punktuasion ýalňyş goýberilen bolsa goyulyar.

- «2» baha ýalňyşlaryň sany «3» baha goýulýan işiň çäginde geçen: 7 sany orfografiki, 7 punktuasion, ya-da 6 orfografiki, 8 punktuasion ya-da 8 orfografiki, 6 punktuasion ýalňyş goýberilen işlere goýulýar.